bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Eylül 2017, Sayı 231 Ekidir

Sanayinin Sorunları ve Analizleri (XXXI)

Dopingli Büyüme
Yoksullaştırıcı ve Tahripkâr...

DOPİNGLİ BÜYÜME YOKSULLAŞTIRICI VE TAHRİPKÂR...

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

2017 ilk yarı büyümesi yüzde 5'i aşmış görünen Türkiye ekonomisinin bu performansının arka yüzünde bir dizi başka gerçeklik var.

IMF'ye ait son veriler, küresel büyümenin 2017 yılında yüzde 3,5'e ulaşacağını, Türkiye'nin dahil olduğu çevre ülkelerde de 2017 büyümesinin ortalama yüzde 4,5'i bulacağı şeklinde. Başka bir ifadeyle, Türkiye'deki büyüme, çevre ülkelerde yaşanan büyüme eğiliminden kopuk değil, ayrışmıyor.

Madencilik ve enerjiyi de içeren geniş anlamda sanayide büyüme, son 3 çeyrekte ortalama yüzde 6'nın üstünde seyrederek, lokomotif sektörlerinde gerçekleşmiştir. İmalat sanayinin katma değer artışı, ikinci çeyrekte ihracat odaklı gerçekleşmiştir. Sanayi üretimi yüksek tempoda seyrederken yatırım ayağında 5 çeyrektir bir kuraklık yaşandığı, bunun da sanayisizleşmeyi körüklediği belirtilmelidir.

Parıltılı büyüme verilerinin arkasında ve dönemsel dış dünya konjonktürünün lehte esen rüzgarlarının yanında, AKP rejiminin bütçeyi riske ederek sağladığı bol kepçe kredi akışı ana kaldıraçlar olarak iş görmüştür. Bunlardan dış kaldıraç, sadece bu yıl 10 milyar dolara yakın sıcak para akışını, bunun da üçte ikisinin borç olarak girmesini getirmiş, bu giriş dolar kurunu aşağı çekerek ithalatı artırmıştır. Bu kaldıraçla büyüme artarken öte tarafta dış borç stoku kabarmış, firmaların döviz yükümlülükleri yeniden yükselmiştir. Dış iklimde "Şemsiyenin ters dönmesi" halinde, ki bunun eninde sonunda olması kaçınılmazdır, yeniden dolar tırmanışı, borçlulara zor günler yaşatacaktır.

İçeride açılan bol kepçe kredi genişlemesine kefil olan devlet hazinesi, belli bir riski de üstlenmiştir. Kredi dönüşlerinde aksama hem banka sistemini hem de Hazine'yi zor duruma sokabilecektir.

Sıcak para ve kredi genişlemesi kaldıraçlarının üstünde yükselen büyüme, ikinci çeyrekte iç tüketime fazla yaslanamamış, daha çok ihracata ve inşaat yatırımlarına odaklanmıştır. Büyük çevre tahribatı, tarih ve doğa varlıklarının yıkımına dayanan bu inşaat furyasına karşılık, sanayiyi geliştirecek makine teçhizat yatırımlarında artış değil, beş çeyrektir gerileme gözlenmesi de vahim bir olgudur.

Öte yandan ihracatın büyümeye katkısı mercek altına alındığında, bunun dolar kurunun cazibesi ve düşük tutulan ücretler sayesinde sağlanan bir imkanla yapıldığı anlaşılmaktadır. Dış ticaret hadleri, Türkiye'nin birim ithalatı daha pahalıya, birim ihracatı ise daha ucuza yaptığını, bu anlamda yoksullaştıran bir dış ticaret ve büyüme patikasında olduğunu göstermektedir.

Özetle, yüksek enflasyon, işsizlik, yüksek bütçe ve cari açıkla, sıcak para girişine dayalı büyümenin 2017 için değilse de 2018 için sürdürülmesi çok kolay görünmemektedir.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

Türkiye ekonomisi 2017'nin ikinci çeyreğinde de, beklendiği gibi, yüzde 5,1 büyüdü. Böylece, 6 ayda ya da ilk yarıdaki büyüme yüzde 5,1 olarak gerçekleşti. Bu sonuç, Orta Vadeli Program'da (OVP) yüzde 4,4 olarak öngörülen 2017 büyümesine kolaylıkla ulaşılabileceğini, hatta bu düzeyin rahatlıkla aşılacağını ortaya koyuyor. IMF'nin, yılın başında Türkiye için yüzde 2,5 büyüme öngörüsü yaptığı hatırlanırsa, ortaya çıkan büyüme verisinin en çok IMF'yi yanılttığı da söylenebilir.

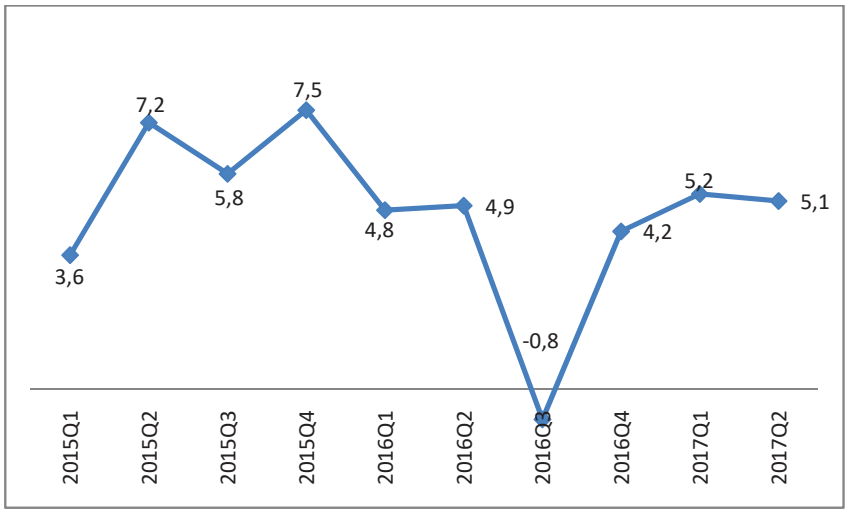

Grafik 1. Çeyrek Yıllar İtibarıyla Büyüme (%)

Kaynak: TÜİK

Büyüme hızı, baz etkisiyle, 2017 Temmuz-Eylül dönemini oluşturan üçüncü çeyrekte de çok daha yüksek oranlara, yüzde 10'un bile üstüne ulaşacak gibi. Geçen yılın üçüncü çeyreğinde 15 Temmuz darbe girişiminin etkisiyle ekonomide yüzde 0,8'lik bir daralma yaşanmıştı. Bu düşük bazın etkisiyle, aralık ayında açıklanacak üçüncü çeyrek büyüme oranının çift haneli olması bekleniyor. Son çeyrekte tempo düşse bile, yıllık yüzde 5-6 aralığında bir büyüme ile 2017'nin kapatılacağı tahmin ediliyor.

Bu "parlak" büyümeyi ortaya çıkaran iklim ile büyümenin karakteri ve toplumsal maliyeti de ayrıca analiz edilmelidir. Bütün parıltılı görünümüne karşılık, bu sonucun iç ve dış dopingle gerçekleştiğini dikkate almak gereklidir. Büyümenin, ucuza ihracat denilebilecek bir dış satım (ve turizm) politikası ile, ayrıca doğayı, tarihsel, kültürel varlıkları, kentsel dokuyu tahribe dayanan bir inşaat furyası ile gerçekleştiği ayrıca vurgulanmalıdır. Bu anlamda, büyüme dopingli olarak, sonuçları da ülkeyi daha da yoksullaştıran, ucuz işgücünü insafsızca sömüren, doğaya, toplumsal mülkiyete zarar veren bir betoncu zihniyetle elde edilmiştir.

DIŞ KALDIRAÇ: SICAK PARA

Yılın ilk yarısında yüzde 5'in üstüne çıkan büyümede iki olağandışı kaldıraçtan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, küresel sermaye akışının yeniden gelişmekte olan ülkelere dönüyor olmasıyla ilgili. İkinci doping ise özellikle 2017 başından bu yana içeride AKP rejimince olağandışı bir destekten, özellikle de kredi desteğinden kaynaklanıyor.

IMF'ye ait son veriler, küresel büyümenin 2017 yılında yüzde 3,5'e ulaşacağını, Türkiye'nin dahil olduğu çevre ülkelerde de 2017 büyümesinin ortalama yüzde 4,5'i bulacağı şeklinde ifade ediliyor. Diğer bir deyişle, Türkiye'deki büyüme, çevre ülkelerde yaşanan büyüme eğiliminden kopuk değil, ayrışmıyor.

Küresel krizin belli bir aşamasından sonra büyük merkez bankaları kendi ekonomilerini canlandırmak amacıyla parasal genişlemeyi göze aldılar. Bugün ortaya çıkan canlanma eğilimlerinde bu genişleme etkin bir rol oynadı. Geçtiğimiz dönemde, jeopolitik risklerde gözlenen tırmanma karşısında bu fonların gelişmiş ülkelere akışı yeterince gerçekleşmedi. Bu yılın başından bu yana ise söz konusu risklerin gerilemesi, özellikle de ABD'de Trump'ın iyi olmayan performansının etkisiyle, sıcak para, yeniden faizleri yüksek olan gelişmekte

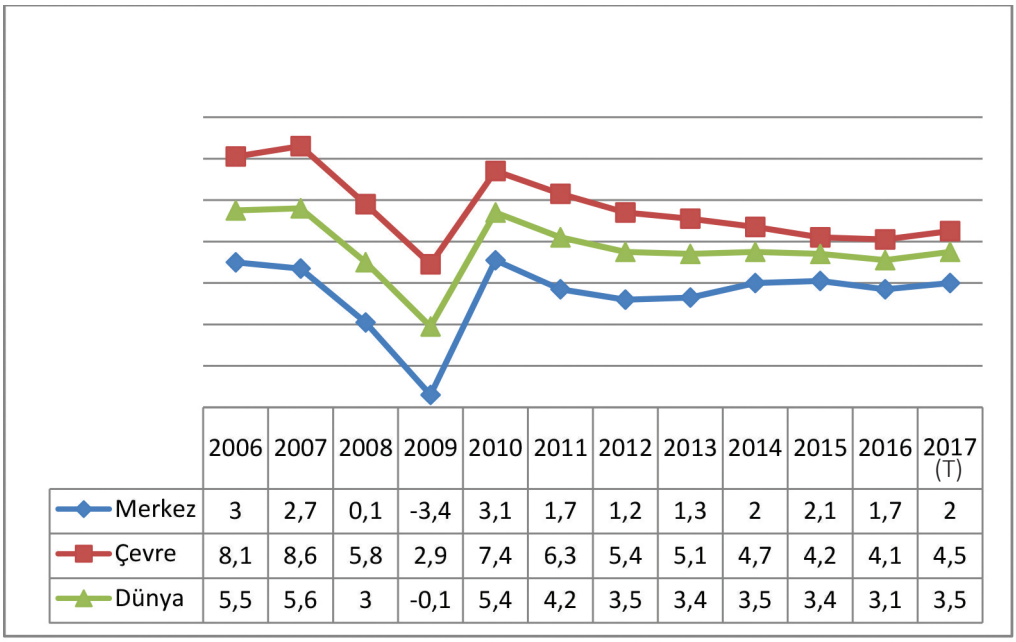

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 (T)
Merkez	3	2,7	0,1	-3,4	3,1	1,7	1,2	1,3	2	2,1	1,7	2
Çevre	8,1	8,6	5,8	2,9	7,4	6,3	5,4	5,1	4,7	4,2	4,1	4,5
Dünya	5,5	5,6	3	-0,1	5,4	4,2	3,5	3,4	3,5	3,4	3,1	3,5

Grafik 2. Dünya Ekonomisinde Büyüme (%)
Kaynak: IMF

olan ülkelere ve tabii ki Türkiye'ye doğru akmaya başladı.

Dış yatırımcı, sıcak para, Türkiye'de 2015'te 9 milyar doların üstünde çıkış yapmıştı. Bu çıkıştan kaynaklanan açık, rezervler ve kaynağı belirsiz dövizle kapatılmaya çalışılmıştı. 2016 yılının tamamında ise sıcak para ancak 1,4 milyar dolarlık net giriş yaptı. Bu kuraklık, dolar kurunu 4 TL'nin sınırına kadar taşıdı. 2017'nin Şubat ayından itibaren ise trafik ters döndü ve giriş başladı. Mer-

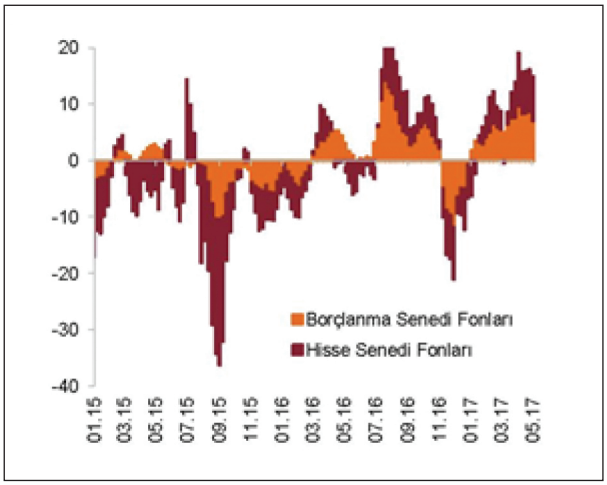

Grafik 3. Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Haftalık Fon Akımları (Milyar ABD Doları, 4 Haftalık Birikimli)
Kaynak: FPFR (Son Veri: 05.17)

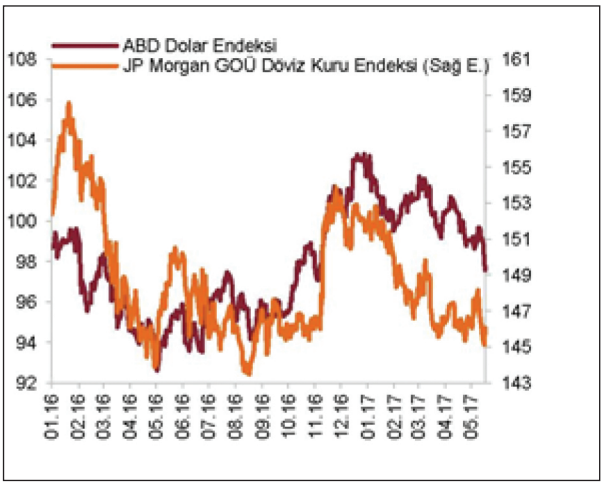

Grafik 4. Döviz Kuru Endeksleri
Kaynak: Bloomberg

kez Bankası verilerine göre, 8 Eylül 2017'ye kadar olan dönemde Türkiye'ye 9,9 milyar dolar sıcak para girişi oldu. Özellikle devlet iç borçlanma senedindeki yüzde 11'i bulan faiz, sıcak parayı çekti.

İÇ KALDIRAÇ: KREDİ GENİŞLEMESİ

Eylül ortalarına kadar 10 milyar doları bulan sıcak para girişi doların fiyatını eylül başlarında 3,50 TL bandının altına doğru çekerek ithalatı, dolayısıyla üretimi ve yatırımı cazip kılarken içeride, AKP rejiminin kredi musluklarını bankalara açtırması, artı bir doping etkisi yarattı. Ekonominin ikinci çeyrekte yüzde 5,1 büyümesinde KGF (Kredi Garanti Fonu) destekli krediler önemli bir katkı yaptı. Kredi tutarı, 2016'nın Haziran ayında 1 trilyon 585 milyar TL iken 2017'nin haziran ayına kadar 1 tril-

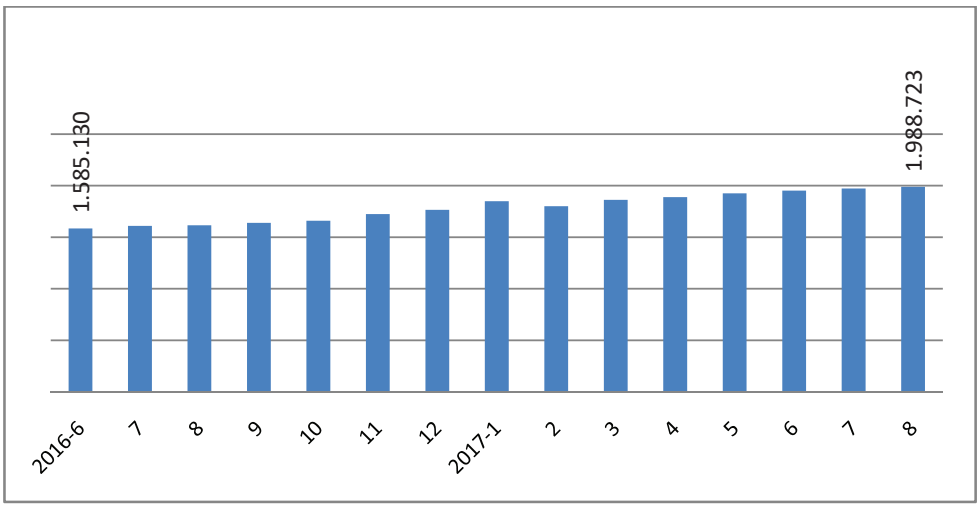

Grafik 5. Kredi Genişlemesi (2016/Haziran ile 2017/Ağustos Arası, Milyon TL)

Tablo 1. Kredi Gelişmeleri (Milyon TL, %)

	TOPLAM	Mali Kuruluşlar (%)	Ticari (%)	Tüketici (%)	Kredi Kartı (%)
2016-6	1.585.130	2,7	72,4	19,9	5,0
7	1.610.272	2,8	72,7	19,6	4,9
8	1.615.024	2,7	72,7	19,6	5,0
9	1.639.098	2,8	72,6	19,6	5,0
10	1.660.075	2,7	72,8	19,6	4,9
11	1.724.691	2,8	73,4	19,2	4,7
12	1.765.096	2,9	73,3	19,1	4,7
2017-1	1.848.664	2,8	74,4	18,4	4,4
2	1.801.462	2,7	73,6	19,1	4,5
3	1.861.814	2,7	74,0	18,9	4,4
4	1.888.680	2,6	74,1	18,9	4,3
5	1.926.140	2,6	74,4	18,8	4,3
6	1.951.679	2,7	74,2	18,8	4,3
7	1.972.791	2,6	74,1	18,9	4,3
8	1.988.723	2,6	73,9	19,1	4,3

Kaynak: T. Bankalar Birliği

yon 950 milyar TL'yi geçti ve artış, yüzde 23'ü buldu. Aynı sürede tüketici enflasyonu yüzde 10'lardaydı. Bu, reel kredi genişlemesinin yüzde 12-13'ü bulduğunu gösteriyor.

SANAYİDE BÜYÜME

İkinci çeyrekte geçen yıla göre sanayideki büyümenin yüzde 6,3'ü bulduğu gözleniyor. Büyüme hızı inşaatta yüzde 6,8 ve tarımda yüzde 4,7 düzeyinde gerçekleşti. Ticaret, ulaştırma, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinin toplamından oluşan hizmetler sektöründe kaydedilen büyüme ise yüzde 5,7 olarak gerçekleşmiş durumda.

Büyümede sanayinin etkili bir rol üstlendiği gözleniyor. Geniş anlamda sanayi, kriz mevsimi olan Temmuz-Eylül 2016 döneminde yüzde 1,8 küçülürken özellikle imalat sanayi daralmış ve küçülme yüzde 3,1'i bulmuştu.

İmalat, 2016 son çeyrekte yüzde 5,7 büyüme ile toparlanırken 2017 ilk çeyreğinde de yüzde 5,9 ve

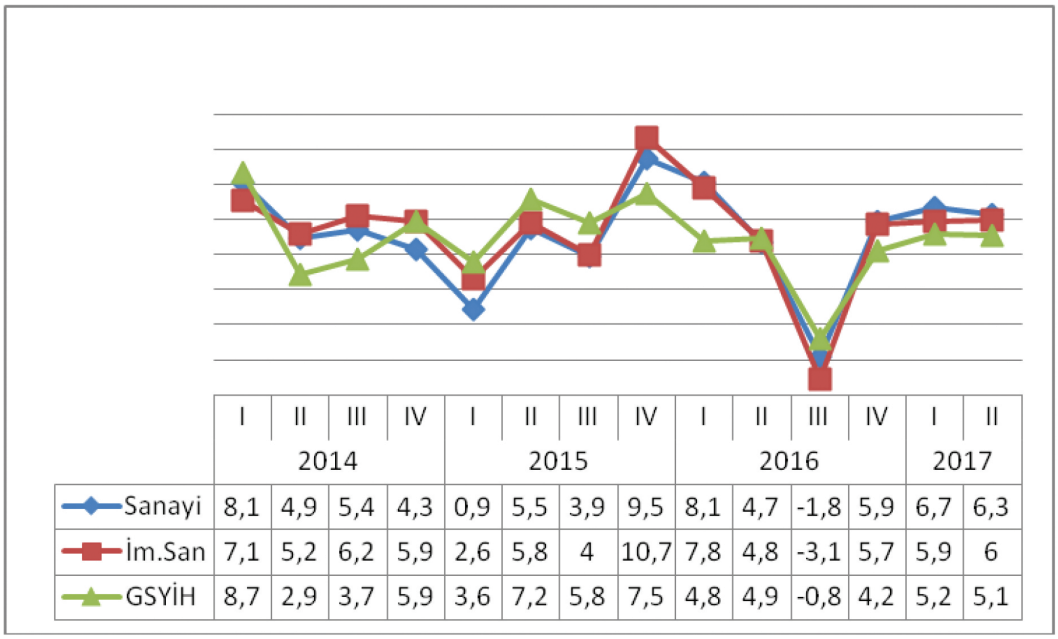

Grafik 6. Sanayide ve İmalat Sanayinde Büyüme (%)

Kaynak: TÜİK

Tablo 2. Büyümeye Katkılar: Çeyrekler İtibarıyla (%)

	2014				2015				2016				2017	
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Yerleşik hanehalkı tüketimi	1,8	1,3	1,3	3,0	3,8	4,1	2,1	3,3	1,6	3,2	0,3	3,8	2,1	1,9
Devletin Nihai Tüketim Harc.	1,0	-0,1	0,1	0,8	-0,8	0,9	0,1	1,7	1,7	2,1	0,7	1,0	1,4	-0,7
Yatırımlar	3,7	0,4	0,4	1,7	1,0	3,9	2,5	3,2	1,8	0,6	0,1	0,4	0,9	2,8
Net ihracat	2,8	3,0	2,1	0,1	-0,5	0,3	1,1	1,0	-0,3	-2,3	-2,7	-0,2	2,4	1,8
Stok	-0,6	-1,6	-0,2	0,4	0,0	-2,1	0,0	-1,7	0,0	1,4	0,8	-0,6	-1,6	-0,8
GSYH	**8,7**	**2,9**	**3,7**	**5,9**	**3,6**	**7,2**	**5,8**	**7,5**	**4,8**	**4,9**	**-0,8**	**4,2**	**5,2**	**5,1**

Kaynak: TÜİK ve Hazine M. verilerinden hesaplandı

ikinci çeyreğinde yüzde 6 büyüme ile sürecin lokomotifi rolünü üstlenmiş görünüyor.

Madencilik ve enerjiyi de içeren geniş anlamda sanayide büyüme ise son 3 çeyrekte ortalama yüzde 6'nın üstünde seyrederek büyümenin lokomotifi görünümünde.

YOKSULLAŞTIRAN İHRACAT, TAHRİPKAR İNŞAAT

2017 ilk çeyrekteki büyüme, daha önceleri de görüldüğü gibi, ağırlıkla iç tüketimden kaynaklanırken ikinci çeyrekte ihracat ve yatırımlar büyümeye ana katkıları yaptılar. İkinci çeyrekte ihracat yüzde 10,46 ve yatırımlar yüzde 9.48 büyümüş görünüyor.

İhracatta, fiyat indirimleri ile yol alındığı görülüyor. İhracat birim değer endeksinin ithalat birim değer endeksine bölünmesiyle hesaplanan ve 2016 yılı Haziran ayında 111,7 olarak elde edilmiş olan dış ticaret haddi, 4,6 puan azalarak, 2017 yılı Haziran ayında 107,1 oldu.

Dış ticaret haddi, 2017 yılı ikinci çeyreğinde, geçen yılın aynı dönemine göre 6,5 puan azalarak 105,7 oldu. Dış ticaret hadlerinin, 2016 ortasından 2017 ortasına yüzde 6,5 dolayında gerilemesi, Türkiye'nin daha yüksek fiyatla ithalat yapıp daha ucuza sattığını, bu anlamda, yoksullaştırıcı bir dış ticaret içinde olduğunu göstermektedir. Bu da yoksullaştırıcı bir büyüme gerçeği demektir.

İhracat ve turizm üstünden milli gelire sağlanan katkı içinde işgücünün ucuzluğu da önem taşıyor. TÜİK verilerine göre, milli gelirden yapılan işgücü ödemeleri, 2017 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre yüzde 10,8 artarken kâr, faiz ve ranttan oluşan "net işletme artığı/karma gelir" ise yüzde 22,5 arttı.

İşgücü ödemelerinin cari fiyatlarla gayrisafi katma değer içerisindeki payı geçen yılın aynı döneminde yüzde 38,1 iken bu oran 2017 yılının ikinci çeyreğinde yüzde 36,2 oldu. Kar, faiz, ranttan oluşan "net işletme artığı/karma gelir"in payı ise yüzde 45,5'ten yüzde 47,8'e yükseldi.

Büyümeye katkı yapan ikinci önemli kalem, yatırım harcamaları görünmektedir. Ancak, yatırımlardaki artışta da dikkate değer bir çarpıklık var. Çünkü yatırımların inşaat kalemi olağandışı olarak yüzde 9,5 artarken makine ve teçhizat yatırımları yüzde 8,6 küçülmüş görünüyor. Makine-teçhizat yatırımları 4 çeyrektir sürekli küçülüyor.

Yatırımların sadece inşaat yatırımları ile büyüdüğü söylenebilir. Büyük çevre ve tarihi-kültürel varlık imhasıyla, başta İstanbul olmak üzere kent dokularını tahrip etmekle eleştirilen inşaat yatırımlarındaki büyüme, yüzde 25 ile son 17 çeyreğin en yüksek düzeyine fırlamış durumda.

Yani makine ve teçhizat yatırımlarında son beş çeyrekteki gerileme ortalaması yüzde -5,07. Yani sanayi yatırımları 5 çeyrektir yüzde 5 gerileme içinde. Sanayi sektörünü yakından ilgilendiren bu

Tablo 3. Gelir Yöntemiyle GSYH Bileşenlerinin Gayrisafi Katma Değer İçerisindeki Payları, II. Çeyrek (Nisan-Haziran 2017)

Yıl	Çeyrek	İşgücü ödemeleri (%)	Uretim üzerindeki net vergiler (%)	Sabit sermaye tüketimi (%)	Net işletme artığı/Karma gelir (%)
	I(r)	36,9	0,7	18,5	44,0
	II(r)	34,2	-0,5	17,0	49,3
	III(r)	31,4	-0,3	15,6	53,3
2015	IV(r)	31,2	-0,6	16,0	53,5
	I(r)	40,8	-0,3	18,9	40,6
	II(r)	38,1	-0,8	17,2	45,5
	III(r)	35,6	-0,8	16,5	48,7
2016	IV(r)	32,8	-0,8	16,2	51,8
	I(r)	38,8	-1,0	18,1	44,0
2017	II	36,2	-0,9	16,8	47,8

(r): İlgili çeyreklerde güncelleme yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK

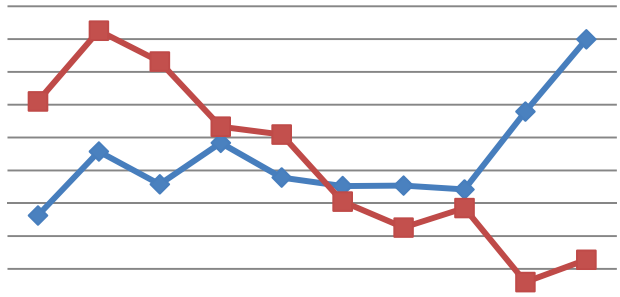

	2015 -I	II	III	IV	2016 -I	II	III	IV	2017 -I	II
İnşaat	-1,9	7,9	2,9	9,2	3,9	2,6	2,7	2,1	14,0	25,0
Makine ve Teçhizat	15,5	26,3	21,6	11,7	10,5	0,2	-3,7	-0,7	-12,0	-8,6

Grafik 7. Yatırımlarda İnşaat-Makina Yatırımı (%)

Kaynak: TÜİK

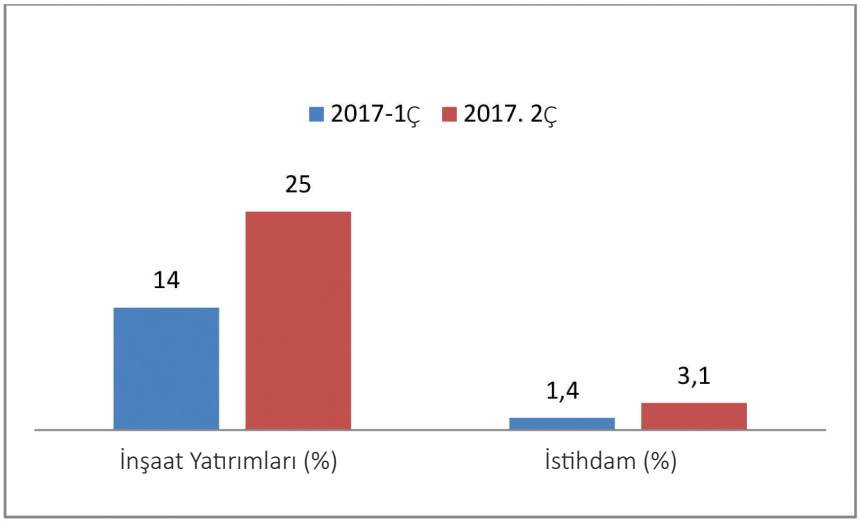

Grafik 8. İnşaat Yatırımı ve İnşaat İstihdam Artışı (%)

yatırımsızlık iklimi, sanayisizleşme yolunda doludizgin gidişin devamı olarak da okunabilir.

İnşaat yatırımlarındaki patlamanın daha çok Kamu-Özel Ortaklığı ((KÖİ) projelerinden kaynaklandığı söylenebilir. İstanbul'daki üçüncü havaalanı, otoyol, köprü, enerji santrali, şehir hastaneleri projeleri, inşaat yatırımlarını kabarık göstermektedir. Bunun yanı sıra, KÖİ projeleri, kimyası itibarıyla, kamu yatırımı ve kamu harcaması olarak da görünmemektedir. Bu kamuflaj, kamunun gerçekte ne tür riskler biriktirdiğini de saklıyor, kötü sürprizler biriktiriyor.

2017'nin ilk yarısında ortalama yüzde 20'lik bir inşaat büyümesine karşın; işgücü ile ilgili bir başka

veride, inşaat istihdamının neredeyse artmaması gibi "bir garabet" de yaşanmaktadır.

TÜİK'in açıkladığı istihdam verilerine göre, 2017 ilk çeyreğinde yüzde 14 büyüyen inşaat yatırımları ancak yüzde 1,4'oranında inşaat istihdamı artışına yol açtı. İkinci çeyrek inşaat yatırımları büyümesi yüzde 25'e ulaşırken aynı çeyreğin istihdam artışı yüzde 3,1'de kaldı. Bu sonuçlar, TÜİK'in veri kalitesizliğinin bir başka göstergesi sayılabilir.

KIRILGANLIK UNSURLARI

Madalyonun büyüme isimli parıltılı yüzünün arkasında ise biriken kriz unsurları var. Bazı kırılganlıklar sürerken, bunlara yenileri de ekleniyor. Yüksek büyümeye, yüksek enflasyon eşlik ediyor. Ağustos ayı üretici (sanayici) fiyatlarındaki artış yüzde 16,5'e yaklaştı. Özellikle ara mallardaki yıllık artışın yüzde 22'yi bulması, önümüzdeki aylarda tüketici enflasyonunun yıllık yüzde 10'un altına inmeyeceğinin bir işareti. Yüksek enflasyon, özellikle Cumhurbaşkanı'nın canını sıkan kredi oranlarını indirmeye de engel.

Ana sanayi grupları sınıflamasına göre, 12 aylık artışta ilk sırayı yüzde 22'ye yaklaşan payı ile ara malı sanayi ürünleri aldı. Sermaye mallarındaki artışın yıllık yüzde 16'ya yaklaşması, dayanıklı tüketim mallarında yine artışın yıllık yüzde 14'ü geçmesi, ithalata bağımlı bu dallarda dolar kurundaki tırmanmanın sonucudur, denebilir.

Büyüme iddiasına rağmen işsizlik gerilemediği gibi tırmanıyor. Resmi işsizlik yüzde 11 basamağının üstüne çıkarken, tarım dışı işsizlik yıllık olarak yüzde 13'ü geçti. Bu Türkiye ortalamasına karşılık, işsizlik bazı bölgelerde, örneğin Güneydoğu'da kasıp kavuruyor. Mardin ve çevresinin işsizliği yüzde 30'u; Diyarbakır-Şanlıurfa tarım dışı işsizliği yüzde 23'ü geçti. Genç işsizliğinde ise Mardin ve çevresinin genç işsizliği dudak uçuklatmakta; yüzde 38 ile Türkiye ortalaması olan yüzde 21'i çok gerilerde bırakmakta ve alarm vermektedir.

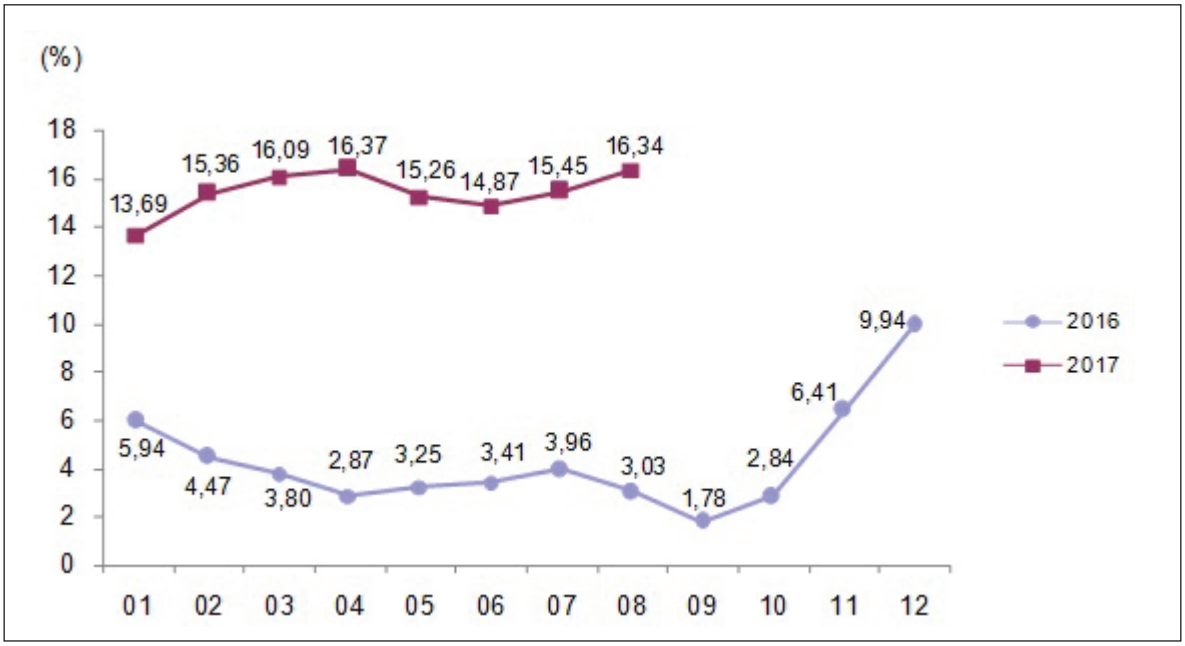

Grafik 9. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi, Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Değişim Oranı, Ağustos 2017 [2003=100]

Tablo 4. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Ana Sanayi Grupları ve Değişim Oranları, Ağustos 2017 [2003=100]

Ana sanayi grupları	Endeks	Aylık değişim (%)	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim (%)	Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim (%)	On iki aylık ortalamalara göre değişim (%)
Yurt içi ÜFE	**300,18**	**0,85**	**9,52**	**16,34**	**12,05**
Ara malı	316,12	1,17	11,55	21,61	16,05
Dayanıklı tüketim malı	230,25	1,74	11,95	14,21	12,48
Dayanıksız tüketim malı	269,11	-0,21	7,82	10,55	8,25
Enerji	346,55	1,79	4,19	12,51	7,16
Sermaye malı	259,44	0,84	9,97	15,71	11,49

Kaynak: TÜİK

Tablo 5. Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri, Haziran 2016 – Haziran 2017

		İşgücü (Bin)	Değişim oranı (1) (%)	İstihdam (Bin)	Değişim oranı (1) (%)	İşsiz (Bin)	Değişim oranı (1) (%)	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	Genç nüfusta işsizlik oranı (%)
2016	Haziran	30 337	-0,5	26 978	-1,2	3 359	5,8	51,7	46,0	11,1	13,1	20,6
	Temmuz	30 459	0,4	27 023	0,2	3 436	2,3	51,8	46,0	11,3	13,4	20,3
	Ağustos	30 518	0,2	27 022	0,0	3 496	1,7	51,9	45,9	11,5	13,6	20,0
	Eylül	30 792	0,9	27 296	1,0	3 496	0,0	52,3	46,3	11,4	13,6	19,9
	Ekim	30 877	0,3	27 274	-0,1	3 603	3,1	52,3	46,2	11,7	13,9	20,6
	Kasım	31 011	0,4	27 363	0,3	3 648	1,2	52,5	46,3	11,8	14,0	21,6
	Aralık	31 001	0,0	27 315	-0,2	3 686	1,0	52,4	46,2	11,9	14,2	22,4
2017	Ocak	31 213	0,7	27 547	0,8	3 666	-0,5	52,5	46,3	11,7	14,0	22,6
	Şubat	31 326	0,4	27 686	0,5	3 639	-0,7	52,6	46,5	11,6	13,8	22,1
	Mart	31 390	0,2	27 796	0,4	3 595	-1,2	52,6	46,6	11,5	13,6	21,7
	Nisan	31 405	0,0	27 876	0,3	3 529	-1,8	52,6	46,7	11,2	13,3	21,8
	Mayıs	31 459	0,2	27 920	0,2	3 540	0,3	52,6	46,7	11,3	13,4	21,9
	Haziran	31 515	0,2	28 017	0,3	3 498	-1,2	52,7	46,8	11,1	13,2	21,9

(1) Değişim oranı bir önceki döneme göre hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK

Krizden uzaklaşıp büyümeye odaklanma, bütçe operasyonlarıyla gerçekleşirken, bütçede önemli açıklar baş gösterdi. Bütçe açığı yılın ilk 7 ayında 24 milyar TL'yi geçti. Oysa 2016'nın aynı döneminde bütçe 1,3 milyar TL fazla veriyordu. Açığın artmasıyla Hazine'nin borç stoku da kabarıyor. 2017 yılının ikinci çeyreğinde Hazine nakit açığı 10,8 milyar TL oldu. 2016 yılının ikinci çeyreğinde Hazine 1,8 milyar TL fazla vermişti. Benzer biçimde, 2017 yılının ikinci çeyreğinde Hazine'nin net borçlanması 24,5 milyar TL'yi buldu. 2016 yılının ikinci çeyreğinde ise Hazine'nin net borçlanması 10,9 milyar TL idi.

Bütçe açığına, kronik döviz, yani cari açık eşlik ediyor. Ekonominin yüzde 5 büyüdüğü ilk yarıda cari açık da 21 milyar dolara yaklaştı. Bu, ilk yarı milli geliri olan 380 milyar dolar ile kıyaslandığında yüzde 5,5 açık demektir ki, uluslararası ölçütlere göre oldukça yüksektir ve bütçe açığı ile birlikte çifte açık alarmı vermektedir.

	Cari Açık	Dış Sermaye Giriş-Çıkış	Rezerv	Kayıtlı Olmayan	$/TL
2016-I Y.	-19	25,6	8,5	1,9	3,12
2016-II Y.	-13,6	10,5	-7,6	9,7	3,63
2017-I Y.	-20,8	22,8	2,4	-4,5	3,55

Grafik 10. Dış Dengede 3 Farklı Yıl, Milyar Dolar

Kaynak: Merkez Bankası

SONUÇ OLARAK

Özetlemek gerekirse, parıltılı büyüme verilerinin arkasında dönemsel dış dünya konjonktürünün lehte esen rüzgarlarının yanında, AKP rejiminin bütçeyi riske ederek açtırdığı bol kepçe kredi akışı ana kaldıraçlar olarak iş görmüştür. Bunlardan dış kaldıraç, sadece bu yıl 10 milyar dolara yakın sıcak para akışını, bunun da üçte ikisinin borç olarak girmesini getirmiş, bu giriş dolar kurunu aşağı çekerek ithalatı artırmıştır. Bu kaldıraçla büyüme artarken öte tarafta dış borç stoku kabarmış, firmaların döviz yükümlülükleri yeniden yükselmiştir. Dış iklimde "Şemsiyenin ters dönmesi" halinde, ki bunun eninde sonunda olması kaçınılmazdır, yeniden dolar tırmanışı, borçlulara zor günler yaşatacaktır.

ABD Merkez Bankası Fed ne kadar ötelese de sonuçta bilanço küçültme takvimi netleşecek ve faiz artışları devam edecek. Avrupa Merkez Bankası da (ECB) hareket etmeye yakın sayılır. Merkez bankaları yeni bir denge arayışına çok yakınlar. Yeni dengeye geçişin yumuşak olmasına çalışılıyor. Öte yandan, aşırıya kaçmış olan euro lehine/dolar aleyhine pozisyonlanma yukarı yönlü önemli potansiyel taşımıyor. Volatiliteyi artırmadan euro/dolar kurunu doların değer kazanmaya başlayacağı bir patikaya yerleştirmek her iki merkez bankası tarafından tercih edilebilir, ibre dolara dönecektir. Bu noktaya 2017 sonbaharı-2018 ilkbaharında gelinebileceği ve 2018 fiyatlamasının yılın başında belli olacağı tahmin ediliyor. Dolayısıyla bu yeni "tatlı hayat-dolçe vitanın" 2018'de de sürmesi düşük bir olasılık.

İçeride açılan bol kepçe kredi genişlemesine kefil olan devlet hazinesi, belli bir riski de üstlenmiştir. Kredi dönüşlerinde aksama hem banka sistemini hem de Hazine'yi zor duruma sokabilecektir.

Sıcak para ve kredi genişlemesi kaldıraçlarının üstünde yükselen büyüme, ikinci çeyrekte iç tüketime fazla yaslanamamış, daha çok ihracata ve inşaat yatırımlarına odaklanmıştır. Büyük çevre tahribatı, tarih ve doğa varlıklarını yıkıma dayanan bu inşaat furyasına karşılık, sanayiyi geliştirecek makine teçhizat yatırımlarında artış değil, beş çeyrektir gerileme gözlenmesi de vahim bir olgudur.

Öte yandan ihracatın büyümeye katkısı mercek altına alındığında, bunun dolar kurunun cazibesi ve düşük tutulan ücretler sayesinde sağlanan bir imkanla yapıldığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin birim ithalatı daha pahalıya, birim ihracatı ise daha ucuza yaptığını, bu anlamda yoksullaştıran bir dış ticaret ve büyüme patikasında olduğunu dış ticaret hadleri göstermektedir.

Özetle, yüksek enflasyon, işsizlik, yüksek bütçe ve cari açıkla, sıcak para girişine dayalı büyümenin 2017 için değilse de 2018 için sürdürülmesi çok kolay görünmemektedir.

ABD'NIN TRUMP FIYASKOSU

Son zamanların en dikkat çeken gelişmelerinden biri dolar ve yerel paraların ilişkisi. Dolar, birçok merkez ve Türkiye'nin dâhil olduğu yükselen çevre ülke paralarına karşı değer kaybediyor. 2016 sonlarına doğru yaşananlardan sonra 2017'de şemsiye ters dönmüş gibi. Donald Trump'ın iktidara yürüyüşüyle yükselen dolar yine Trump'ın düşük performansının etkisi ile aşağı doğru iniyor; önceden değer yitiren yerel paraların hepsi, farklı ağırlıkta olsa da dolara karşı toparlanıyorlar. Bu durum, özellikle yine Türkiye başta olmak üzere çevre ekonomilerin iç dengelerini, hatta siyasi dengelerini de etkiliyor. Bu iklimin ne kadar kalıcı olacağı bilinmemekle beraber bunda en önemli değişkenin yine Trump ABD'si olacağı kesin gibi.

Tablo 6. ABD Ekonomisinin Göstergeleri

	2015 (IVÇ)	2016 (IVÇ)	2017 (IÇ)	2017 (IIÇ)
Büyüme (%)	2	1,8	1,2	2,6
İşsizlik (%)	5,3	4,9	4,5	4,4
Enflasyon (%)	1,3	1,9	1,8	0,9
Cari Denge / GSYH (%)	-2,4	-2,4	-2,4	-2,5

Kaynak: IMF

ABD ekonomisi Trump ile birlikte hedeflerini yakalayamadı. ABD'de büyüme yüzde 3 yıllık hedefin gerisinde kaldı. Büyüme ite kaka ancak yüzde 2,6'ya ulaşabildi. Yüzde 4,3 oranındaki işsizlikle ilgili fazla bir sorun olmasa da esas konu enflasyon oldu. Özellikle 2017 yılının ikinci çeyreğinde ortaya çıkan düşük enflasyon oranı canlanmanın yeterli olmadığını sergiliyor. Yüzde 2'ye çıkamayan bir enflasyon, talebin yeterince güçlenmediğini ve büyümenin yüzde 3 patikasına sıçratılamayacağının belirtisi olarak görülüyor. 2002-2008 döneminde cari açığı ortalama yüzde 5 olan ABD'de şimdilerde bu açığın yüzde 2,6'da kalması da yetersiz büyümenin bir başka yansıması. Özetle, ABD ekonomisi canlı bir tüketim düzeyi, dolayısıyla büyüme ivmesi yakalayamamış olmanın sancılarını yaşıyor. Burada da baş sorun, Trump.

Trump seçildikten bu yana hızla destek kaybına uğradı. Son toplantıda Fed üyeleri enflasyonun yüzde 2'ye yükselme yerine daha da gerilemesini tartıştılar. Bu durumun geçici mi, kalıcı mı olduğu konusunda anlaşamadılar. Bu yıl bir faiz artırımının daha yapılma ihtimali zayıfladı. Bu durum, doları da aşağı çekti.

ABD'den daha sonra gelen haberler piyasaları hızla etkiledi. Irkçı gösteriler, Başkan Trump'ın tepkisi, Ekonomik Konsey'den özel sektör CEO'larının istifası ve Beyaz Saray Ekonomi Danışmanı Gary Cohn'un istifa ettiği söylentisi Wall Street'i vurdu. Cohn, vergi indirim paketinin arkasındaki kişiydi ve piyasalar bunu fiyatlamıştı. İndirim projesinin mimarı giderse proje de rafa kalkacak.

Kuzey Kore-ABD gerilimi Çin'in yatıştırıcı gayretleriyle geçen hafta bir ölçüde sönümlenirken bunun yerini Başkan Trump'ın koltuğunu koruyup koruyamayacağı belirsizliği aldı.

Trump'ın düşüşünü kamuoyu anketlerinden okumak mümkün. 20 Ocak 2017'de başkanlık koltuğuna kurulduğu gün, Trump'ı destekleyenlerle desteklemeyenlerin oranı yüzde 45 olarak eşitti, kararsızlar yüzde 10'du. 22 Ağustos tarihli anket, destekleyenlerin oranının yaklaşık yüzde 37'ye düştüğünü, desteklemeyenlerin oranının yüzde 57'ye yaklaştığını gösteriyor. Kararsızlar yüzde 6 dolayında.

Trump ABD'sinin düşük performansı karşısında hayal kırıklığı yaşayan kısa vadeli sermaye stoku ya da sıcak para, şubat ayından başlayarak aralarında Türkiye'nin de olduğu Rusya, Güney Afrika, Brezilya, Hindistan, Çin, Endonezya, Meksika gibi ülkelere yeniden yöneldi. Bu yönelişte Türkiye pek şanslı çıktı denebilir.

DOLAR İLE GSYH VE SURİYELİLER

Doların TL karşısında artışı, dolar bazlı GSYH'yi de aşağı çekti.

İlk yarıdaki yüzde 5,1'lik büyümeye rağmen milli gelirin dolar olarak değeri düşmeye devam ediyor. TÜİK'in yeni hesabıyla 2013 yılında 950 milyar dolara kadar çıkan yıllık toplam GSYH miktarı, ilk yarı sonunda 834 milyar dolara indi.

Tablo 7. GSYH, Cari, TL ve USD ile

	Cari, Milyar TL	USD, Milyar	USD/TL
2016-1	561	191	2,94
II	631	218	2,89
III	666	225	2,96
IV	747	228	3,28
2017-I	649	176	3,69
2017-II	734	205	3,58

Kişi başına gelirde de düşüş devam ediyor. 2013'te 12 bin 480 dolara çıkan kişi başına gelir, bu yılın ilk yarısı sonunda 10 bin 520 dolar dolayına indi.

Türkiye'de bulunan ve sayıları 3 milyonu bulan Suriyeli göçmenlerden bir kesim, gerek ücretli gerekse kendi hesabına, hatta işveren olarak milli gelire katkıda bulunuyorlar. Harcamalar optiğinden bakıldığında, devletin yardımlarıyla beraber yaptıkları harcamalar, milli geliri artırıcı özellikte.

Ne var ki, Suriyeli nüfus, sığınmacı statüsünde olduklarından Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi çerçevesinde Türkiye'nin nüfusuna dahil edilmiyorlar. Dolayısıyla kişi başına gelir hesabına da girmiyorlar. Başka bir deyişle, milli gelir üretilirken fiilen varlar, ama milli gelir resmi nüfusa bölündüğünde yok sayılıyorlar. Suriyelilerin kişi başına gelir hesabına katılmamaları sonucu, Türkiye'nin kişi başına geliri 397 dolar daha yüksek görünüyor.

Buna göre hesaplanan kişi başına gelir, revizyon sonrasında zaten tartışmalı hale gelmiş bulunan GSYH hesaplarını daha da tartışmalı hale getiriyor.

RİSK PRİMİNDE DÜŞÜŞ

Trump'ın tökezlemesinin etkisiyle yükselen ülkelere dümen kıran yabancı fonların adreslerinden biri de Türkiye oldu. Türkiye'nin risk primi, referandum sonrasında da düştü ve nisan ayında 226 iken 2. Çeyrek sonunda yani haziran ayında 193'e kadar geriledi.

Risk priminin düşmesine karşın, Türkiye, 2017 Haziran ortasında risk priminin yüksekliği sıralamasında Brezilya'yı izleyen en riskli yükselen ülke vasfındaydı. Türkiye'yi Güney Afrika izlerken, Rusya, Endonezya ve Meksika diğer kırılganlar olarak sıralandı.

Özellikle şubat ayından itibaren risk primindeki düşüşe de bağlı olarak "yükselen ülkelere" ve dolayısıyla Türkiye'de sıcak para da denilen portföy yatırımları arttı.

Tablo 8. Ülke Risk Primleri, (CDS) (Aylık Ortalama)

Tarih	Brezilya	Türkiye	Güney Afrika	Rusya	Endonezya	Meksika
2016 Temmuz	300	252	258	230	169	146
2016 Ağustos	258	244	232	222	145	138
2016 Eylül	261	245	245	207	144	152
2016 Ekim	263	247	248	223	150	150
2016 Kasım	292	281	244	226	171	177
2016 Aralık	284	277	221	188	161	159
2017 Ocak	251	273	207	178	151	167
2017 Şubat	225	241	196	173	136	150
2017 Mart	224	233	191	168	128	134
2017 Nisan	220	226	207	163	131	127
2017 Mayıs	220	201	189	151	125	116
2017 Haziran	233	193	185	151	121	113

Kaynak: Reuters

SICAK PARA GİRİŞİ 10 MİLYAR $

Türkiye'ye 2017'nin Eylül ortalarına kadar, hisse senetleri ve devlet iç borçlanma senetlerine gelen net yabancı kaynak tutarı 10 milyar dolara yaklaştı. Bunun etkisiyle ocak ayında 3,73 TL olan dolar kuru, eylül ayında 3,40'lara kadar indi. Daha hızlı inişi frenleyen etken ise döviz açığı olan şirketlerin açık kapatmak için düşen dolara talip olması. Şirketlerin Kasım 2016'da 211 milyar dolar olan net döviz açıkları, yapılan dolar alımlarıyla Haziran ayında 196 milyar dolara kadar inmiş durumda.

Yabancı fonların Türkiye'ye akışında faizlerin çekiciliği önemli. Fonların ağırlıklı kısmı devlet iç borçlanma senetlerine rağbet etti. Bu tercihin nedeni ise cazip faizler. Hazine'nin iki yıllık gösterge tahvilinin faiz oranı yüzde 11-11,5 arasında seyrediyor. Türkiye'deki faiz düzeyi, "kırılgan beşlinin" diğer üyeleri Brezilya, Güney Afrika, Rusya ve Endonezya ile karşılaştırıldığı zaman bile en yüksek getiriyi oluşturuyor.

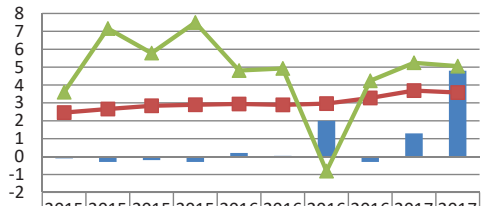

	2015 Q1	2015 Q2	2015 Q3	2015 Q4	2016 Q1	2016 Q2	2016 Q3	2016 Q4	2017 Q1	2017 Q2
Sıcak Para(milyar$)	-0,1	-0,3	-0,2	-0,3	0,2	0,04	2	-0,3	1,3	4,8
$/TL	2,46	2,66	2,84	2,90	2,94	2,89	2,96	3,28	3,69	3,58
Büyüme,%	3,6	7,2	5,8	7,5	4,8	4,9	-0,8	4,2	5,2	5,1

Grafik 11. Sıcak Para Girişi ($/TL) ve Büyüme (Çeyrek Yıl, %)

BÜTÇE AÇIĞI BÜYÜYOR

Merkezi yönetim bütçesi 2016 yılı Ocak-Temmuz döneminde 1 milyar 278 milyon TL fazla vermiş iken 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde 24 milyar 310 milyon TL açık verdi. 2016 yılı Ocak-Temmuz döneminde 31 milyar 867 milyon TL faiz dışı fazla verilmiş iken 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde 8 milyar 442 milyon TL faiz dışı fazlaya düşüldü.

Tablo 9. Merkezi Yönetim Bütçe Açığı ve Finansmanı (Ocak-Temmuz, Milyon TL)

	2016 (7 Ay)	2017 (7 Ay)
Gelirler	317.544	351.665
Harcamalar	316.266	375.975
Bütçe Dengesi	1.278	-24.310
Nakit Dengesi	-2.932	-21.347
Finansman	2.932	21.347
Dış Borçlanma, Net	6.169	11.683
İç Borçlanma, Net	15.185	35.992
Net Borç Verme (-)	-482	-162
Kasa/Banka ve Diğer İşlemler	-18.904	-26.491

2016 yılı Ocak-Temmuz döneminde bütçe giderleri 316,3 milyar TL iken 2017 yılının aynı döneminde yüzde 18,9 oranında artarak yaklaşık 376 milyar TL'yi buldu. 2016 yılı Ocak-Temmuz döneminde faiz hariç bütçe giderleri 285,7 milyar TL iken 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde yüzde 20,1 oranında artarak 343,2 milyar TL oldu. Diğer taraftan 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde faiz giderleri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 7,1 oranında artarak 32,7 milyar TL'yi buldu.

2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde merkezi yönetim bütçe giderleri yaklaşık 376 milyar TL olarak gerçekleşti. Personel giderleri, 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 7,2 oranında artarak 95,7 milyar TL oldu. 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri ise geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 7,3 oranında artarak 15,6 milyar TL gerçekleşti. 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde mal ve hizmet alım giderleri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 20,4 oranında artarak 31,3 milyar TL oldu. 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde cari transferler geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 26,6 oranında artarak 161,3 milyar TL olarak gerçekleşti.

2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderleri için geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 37,9 oranında artışla 84,5 milyar 510 TL transfer yapıldı. Aynı dönemde sosyal güvenlik primi işveren hissesinin 5 puanlık kısmının Hazine tarafından ödenmesi amacıyla yapılan transfer tutarı ise yaklaşık 16 milyar TL'dir. 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde cari transferler içinde yer alan tarımsal destekleme ödemeleri 8,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Mahalli idare payları ise 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 13,4 oranında artarak 32,8 milyar TL olmuştur. 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde 25,4 milyar TL sermaye gideri, 6 milyar TL sermaye transferi yapıldı. Borç verme giderleri 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde 7,8 milyar TL olarak gerçekleşti. Faiz giderleri 2017 yılı Ocak-Temmuz döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 7,1 oranında artarak 32,7 milyar TL olmuştur.

2016 yılı Ocak-Temmuz döneminde bütçe gelirleri 317,5 milyar TL iken 2017 yılının aynı döneminde yüzde 10,7 oranında artarak 351,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda bütçe gelirleri, giderlerini karşılamayınca ilk 7 ayda bütçe açığı 24,3 milyar TL'yi bulmuştur. Bu kalem, 2016'nın ilk 7 ayı sonunda 1 milyar 278 milyon TL fazla şeklindeydi.

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

http://www.mmo.org.tr/bulten

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni
Eylül 2017
Sayı 231 Ekidir

MMO Adına Sahibi
Ali Ekber ÇAKAR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Basımevi
Ankamat Matbaacılık San.
Limited Şirketi
Güleryüz Sanayi Sitesi
30. Cad. 538. Sokak
No: 60 İvedik / ANKARA
Tel: (0312) 394 54 94-95

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
http://www.mmo.org.tr
e-posta: mmo@mmo.org.tr
basin@mmo.org.tr